

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2025-1-6>

А. В. Окаєвич

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7160-0263> – А. В. Окаєвич

ana.okaievych@gmail.com

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ КРАЇН – ЧЛЕНІВ НАТО

Анотація. Стаття присвячена аналізу методів навчання та виховання щодо формування професійно важливих якостей військовослужбовців, що є провідними у збройних силах країн – членів НАТО. На основі дослідження досвіду ведення російсько-української війни виокремлено домінантні професійно важливі якості військовослужбовців Збройних сил України, до яких відносимо такі: відповідальність, упевненість, рішучість, громадянську позицію, чесність, комунікативність, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, емоційно-вольову стійкість. З огляду на визначені професійно важливі якості актуалізовано необхідність виокремлення методів їх формування під час професійної підготовки збройних сил країн – членів НАТО, серед яких було обрано Сполучені Штати Америки, Францію, Німеччину, Литву та Польщу. Під час аналізу терміна «метод» у педагогічному дискурсі взято за основу його трактування як сукупності або системи процесів чи способів виконання операцій, задіяних в освітньому процесі, інтегрованих із єдиним потоком дій для досягнення запропонованих цілей.

Визначено та розглянуто основні класифікації методів викладання та навчання, зокрема актуалізованих у зарубіжному педагогічному середовищі. Проведено порівняльний аналіз і узагальнено у формі таблиці основні методи формування відповідно до домінантних професійно важливих якостей військовослужбовців. Серед яких визначено такі: відповідальність – тренування, наближені до реальних бойових дій, рольові ігри та практичні тренування; упевненість – вправи з тактичного планування, командні вправи; рішучість – симуляції бойових умов з використанням реалістичних засобів, фізичне навантаження; громадянська позиція – присяга на вірність державі, дискусії та семінари; комунікативність – тренування з розв'язанням конфліктів, комунікативні тренінги; ініціативність – моделювання бойових ситуацій, лідерські курси; дисциплінованість – психологічні тренінги, фізичні тренування, групові тренування; самостійність – психологічні тренінги, курси виживання; емоційно-вольова стійкість – психологічні тренінги, фізичні тренування, симуляція реальних бойових дій.

Ключові слова: методи, навчання, виховання, військовослужбовці, професійно важливі якості, НАТО.

А. В. Окаєвич

Hetman Petro Sahaidachny National Army Academy, Lviv, Ukraine

METHODS OF FORMING PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES OF THE ARMED FORCES OF NATO MEMBER STATES

Abstract. The article analyzes the methods of training and education for the formation of professionally important qualities of military personnel, which are leading in the Armed Forces of NATO member states. Based on the study of the experience of the Russian-Ukrainian war, the dominant professionally important qualities of the military personnel of the Armed Forces of Ukraine are identified, which include: responsibility, confidence, determination, civic position, honesty, communication skills, initiative, discipline, independence, emotional and volitional stability. In view of the identified professionally important qualities, the need to identify methods of their formation during the professional training of the Armed Forces of NATO member states, among which the United States of America, France, Germany, Lithuania and Poland were chosen. The analysis of the definition of “method” in pedagogical discourse is based on its interpretation as a set or system

of processes or methods of performing operations involved in the educational process, integrated into a single stream of actions to achieve the proposed goals.

The main classifications of teaching and learning methods, in particular those actualized in the foreign pedagogical environment, are identified and considered. A comparative analysis is carried out and the main methods of formation in accordance with the dominant professionally important qualities of servicemen are summarized in the form of a table. These include: responsibility – training close to real combat operations, role-playing games and practical training; confidence – tactical planning exercises, team exercises; determination – simulations of combat conditions using realistic means, physical activity; civic position – oath of allegiance to the state, discussions and seminars; communication skills – conflict resolution training, communication training; initiative – simulation of combat situations, leadership courses; discipline – psychological training, physical training, group training; independence – psychological training, survival courses; emotional and volitional stability – psychological training, physical training, simulation of real combat operations.

Key words: methods, training, education, military personnel, professional qualities, NATO.

Постановка проблеми. Професійна компетентність фахівця є основою для здійснення успішної діяльності всіх напрямів і спеціалізацій, де панівним елементом виступають професійно важливі якості. Військова служба не є винятком, оскільки розмаїття видів і родів військ, спеціалізацій і посад, а також специфічних умов виконання службово-бойових завдань, з урахуванням умов ведення бойових дій під час російсько-української війни, вказують на необхідність і актуальність розвитку професійної компетентності. Для військовослужбовців не досить володіти лише визначеним рівнем знань, умінь і навичок, водночас акцентом є психологічна готовність до виконання діяльності, що реалізується через наявність належного рівня розвитку особистих і професійно важливих якостей.

Необхідними кроками для підвищення рівня професійної компетентності військовослужбовців Збройних сил (далі – ЗС) України вбачаємо встановлення домінантних професійно важливих якостей для всіх військовослужбовців, аналіз особливостей їхнього прояву саме під час російсько-української війни, а також узагальнення досвіду ЗС країн – членів НАТО щодо методів формування професійно важливих якостей військовослужбовців, що забезпечити їх упровадження в підготовку ЗС України та підвищити ефективність психологічної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо трактування терміна «професійно важливі якості», то у психолого-педагогічному дискурсі немає одностайної думки серед дослідників. Професійно важливі якості як складник професійної компетентності фахівця розглядалися такими науковцями, як D. McClelland, R. Boyatzis, А. Борисюк, Н. Олександрова, Н. Черненко, професійно важливі якості як індивідуальні властивості (якості) особистості досліджували А. Гудманян, Л. Цилинко, М. Петрова, О. Петренко, О. Сегеда, С. Гурата, Т. Григорчук.

З огляду на особливості професії військовослужбовців разом із викликами російсько-україн-

ської війни, ми пропонуємо авторське трактування поняття «професійно важливі якості військовослужбовців», яке розглядаємо як сукупність особистісних характеристик особистості, що формується під час професійної підготовки та впливає на розвиток компетенцій військовослужбовця відповідно до військово-облікової спеціалізації. Домінантними професійно важливими якостями військовослужбовця визначаємо відповідальність, упевненість, рішучість, громадянську позицію, чесність, комунікативність, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, емоційно-вольову стійкість.

Мета статті – визначити й обґрунтувати методи формування домінантних професійно важливих якостей військовослужбовців шляхом їх порівняльного аналізу у ЗС України та ЗС країн – членів НАТО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед початком аналізу методів формування професійно важливих якостей військовослужбовців країн – членів НАТО доцільним є розгляд поняття «метод» і основного поділу методів, який існує у військовій педагогіці, зокрема Збройних сил України, що забезпечить надійність подальшого дослідження. На особливу увагу заслуговує визначення методів формування професійних якостей, які проводили з військовослужбовцями у процесі підготовки до бойових дій.

Термін «метод» у Словнику іншомовних слів тлумачиться як: «1. Спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; метода. 2. Прийом або система прийомів, що застосовуються в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо)» [5].

Домінантними методами навчання за дидактичними цілями та завданнями В. Онишук виокремлює такі:

1. «Комунікативний метод навчання. Дидактична мета – засвоїти готові знання.

2. Пізнавальний метод навчання. Дидактична мета – сприйняття, осмислення і запам'ятовування об'єктами навчання нового матеріалу.

3. Перетворювальний метод навчання. Дидактична мета – засвоєння об'єктами навчання знань і творче використання навичок і вмінь.

4. Систематизований метод навчання. Дидактична мета – узагальнення і систематизація знань, навичок і вмінь.

5. Контрольний метод навчання. Дидактична мета – з'ясування якості засвоєння знань, навичок і вмінь і їх корекція» [6, с. 125].

З огляду на особливості освітнього процесу у Збройних силах України, військова педагогіка за основу поділу груп методів пропонує таку класифікацію: «метод усного викладення навчального матеріалу; метод обговорення матеріалу, що вивчається; метод показу (демонстрація); метод вправи; метод практичних робіт; метод самостійної роботи» [6, с. 125].

На окрему увагу заслуговує погляд польського військового дидакта Я. Богуша, який класифікує методи за двома напрямками: методи викладання та методи учіння. До методів викладання належать: наочні (показ, демонстрація); словесні (пояснення, розповідь, бесіда, лекція, дискусія); практичні (лабораторні роботи, вправи, польові заняття – маневри, тренування, інструктаж); активні. Науковець відповідно до даних методів викладання співвідносить методи навчання: навчання через запам'ятовування; навчання через відкриття; навчання через спостереження; навчання через діяльність (практику); навчання через переживання [1, с. 141–192].

Сучасні реалії зумовили розвиток активних методів навчання, що спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності об'єктів навчання за допомогою спеціальних засобів. У практиці військових педагогів застосовують такі активні методи навчання: аналіз конкретної ситуації, інтелектуальну розминку, сократичний метод, мозковий штурм (атака), навчально-тематичну дискусію, військово-професійну гру, професійну консультацію, організаційно-діяльну гру й інші [4].

Проведений аналіз робіт військових педагогів і особливостей виконання бойових завдань дозволяє виокремити таку класифікацію методів військового навчання: традиційні (лекції, семінари, відеолекторії); активне навчання (тренінги, групове обговорення, ділові та рольові ігри, розбір практичних ситуацій); професійне навчання (стажування, ротація особового складу, залучення військовослужбовців як інструкторів, курси підвищення кваліфікації).

Щодо узагальнених поглядів зарубіжних дослідників, то термін грецького походження “methodos” трактується як «шлях до». Тобто дидактичний метод розглядається як спосіб, яким

той, хто навчає, організовує та проводить навчання тих, хто навчаються. Нам імпонує погляд Іона Сергіта, який визначає «метод» як «сукупність або систему процесів чи способів виконання операцій, задіяних у навчальному процесі, інтегрованих із єдиним потоком дій для досягнення запропонованих цілей» [3, с. 18].

Науковці А. Ландой, Д. Попа й А. Репанович зосереджують увагу на методах викладання та навчання та класифікують їх або за критерієм осіб, на яких зосереджена викладацька діяльність, або за ступенем активності студентів, а саме:

– *зосереджені на викладацько-пояснювальних методах* – лекція/розповідь; розповідь; пояснення; інструкція;

– *зосереджені на взаємодії між викладачем і тим, хто навчається*, – бесіда; колективна дискусія; розв'язання проблем; пошук і усунення несправностей; демонстрація; моделювання; вправа; аналіз конкретних ситуацій або дослідження; дидактична гра;

– *методи, орієнтовані на студента, або методи активної участі* – методи організації інформації та графічної візуалізації (метод куба; метод мозаїки, або взаємного навчання; концептуальна карта; зірковий вибух; кластери; діаграми; навчання на тренажері), методи стимулювання творчості (мозковий штурм; техніка Philips 6–6; 6/3/5; панельні дискусії), методи сприяння метапізнанню (метод «Знаю/Хочу/Вчуся»; рефлексивне читання; прогулянка по картинках; навчальний журнал) [2, с. 142–143].

Беручи за основу класифікацію методів навчання, притаманних основам військової дидактики у Збройних силах України, особливо відмінні методи навчання, які розглядаються зарубіжними дослідниками, убачаємо актуальним проведення порівняльного аналізу методів формування домінантних професійно важливих якостей військовослужбовців у різних країнах НАТО, що графічно відображено в таблиці 1.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного аналізу можемо зазначити, що провідними методами формування **відповідальності** є тренування, наближені до реальних бойових дій, рольові ігри та практичні тренування; **упевненості** – вправи з тактичного планування, командні вправи; **рішучості** – симуляції бойових умов з використанням реалістичних засобів, фізичне навантаження; **громадянської позиції** – присяга на вірність державі, дискусії та семінари; **комунікативності** – тренування з урегулювання конфліктів, комунікативні тренінги; **ініціативності** – моделювання бойових ситуацій, лідерські курси; **дисциплінованості** –

**Порівняльний аналіз методів формування домінантних професійно важливих якостей
військовослужбовців у ЗС країн – членів НАТО**

Професійно важлива якість	Країни				
	США	Німеччина	Франція	Литва	Польща
	Методи формування				
1	2	3	4	5	6
відповідальність	Програма розвитку лідерських якостей у військових академіях, відпрацювання сценаріїв, моделювання ситуацій.	Рольові ігри та практичні тренування, бойові вправи, робота в малих групах.	Суворе дотримання кодексу честі, тренування, наближені до реальних бойових дій.	Рольові ігри та практичні тренування.	Вивчення військових статутів, психологічні тренінги, консультація психологів, фізичні тренування, спортивні змагання.
упевненість	Бойові симуляції та стресові ситуації, вправи на швидке ухвалення рішень, створення умов невизначеності.	Фізичні тренування, бойові вправи та симуляції, вправи з тактичного планування, психологічні тренування, командні вправи, тренінги для розвитку особистих навичок.	Тактичні навчання в реалістичних умовах, симуляції бойових ситуацій, стрес-тренінги, колективні тренування.	Психологічні тренінги, фізичні тренування, спортивні змагання, практичні завдання.	Психологічні тренінги, консультація психологів, імітація бойових ситуацій, командні вправи.
рішучість	Сценарії високого стресу, вправи на контроль емоцій, тактичні вправи на швидке ухвалення рішень.	Симуляційні тренажери та бойові вправи, тактичні тренування, рольові ігри, командні вправи.	Навчання в екстремальних умовах, смуга перешкод під тиском, бойові сценарії із жорсткими часовими обмеженнями, симуляції бойових умов з використанням реалістичних засобів.	Психологічні тренінги, фізичні тренування, спортивні змагання, навчання в екстремальних умовах.	Імітація бойових ситуацій, навчання самодисципліни, мотивація через реальні приклади, регулярне спілкування з командуванням.
громадянська позиція	Присяга на вірність Конституції США, навчання військової етики.	Курси міжкультурної комунікації, завдання на вирішення конфліктів, тренінги з переговорів.	Присяга на вірність Франції, участь в міжнародних місіях, дискусії та семінари.	Пам'ятні заходи, курси із громадянської освіти, дискусії та семінари, сімейні заходи.	Вивчення історії та традицій, практичні завдання з розвитку лідерських якостей.
комунікабельність	Курси з лідерства, вправи на активне слухання, спільні місії та навчання з іншими підрозділами, тренування на взаємопідтримку.	Інтерактивні курси з комунікації, курси лідерства, тренування з розв'язання конфліктів, моделювання кризових ситуацій, тренування з розвитку соціальних навичок.	Групові завдання, тактичні навчання в підрозділах, тренінги з розвитку емоційного інтелекту, ситуаційні та рольові ігри.	Проведення комунікативних тренінгів, миротворчі місії, навчання у групах.	Психологічні тренінги, мовні курси та семінари, участь у громадських заходах.

1	2	3	4	5	6
ініціативність	Сценарії без чітких вказівок, моделювання бойових ситуацій, тренування на виживання, стресові ситуації під час навчання.	Рольові ігри та симуляції, моделювання реальних бойових ситуацій, змагання на кращі ідеї, командні вправи на ініціативу, завдання на взаємну підтримку й ініціативу.	Моделювання кризових ситуацій, залучення до планування операцій, курси стресостійкості й автономного ухвалення рішень.	Лідерські курси та тренінги, психологічні тренінги.	Курси та тренінги з лідерства, фізичні тренування.
дисциплінованість	Навчання в умовах фізичного й емоційного виснаження, імітація бойових дій, командні тренування, колективні покарання та заохочення.	Тренування на стресостійкість, психологічні тренінги, групові тренування і завдання, рольова гра та симуляції, моделювання кризових ситуацій.	Щоденні фізичні тренування, стройова підготовка, тренування витримки та стресостійкості, розвиток внутрішньої мотивації, реалістичні бойові навчання, спільні тренування з міжнародними партнерами.	Вивчення військових статутів, дотримання наказів, психологічні тренінги, фізичні тренування, спортивні змагання.	Проведення виховних заходів, психологічні тренінги, фізичні тренування, спортивні змагання.
самотійність	Моделювання реальних бойових ситуацій без чітких вказівок, сценарії з обмеженими ресурсами, тактичні ігри, курси виживання, індивідуальні і групові випробування.	Моделювання кризових ситуацій, психічне навчання та тренування, вправи на самоорганізацію.	Вправи з автономного ухвалення рішень, тренування в умовах ізоляції, розбір тактичних сценаріїв, курси виживання, тренінг на розвиток стресостійкості.	Психологічні тренінги, робота із психологом.	Курси та тренінги з лідерства, психологічні тренінги, фізичні навантаження.
емоційно-вольова стійкість	Тактичні тренування в реалістичних бойових умовах, тренування на витривалість і фізичні випробування, моделювання екстремальних ситуацій, психологічні тренінги на самоусвідомлення.	Навчання в реалістичних бойових умовах, рольові ігри та симуляції, тренування з виживання, фізичні тренування.	Симуляція бойових ситуацій, виснажливі навчання, курси стресостійкості, випробування на витривалість, навчання виживання, індивідуальні випробування.	Психологічний тренінг, консультування із психологом, фізичні тренування, спортивні змагання.	Психологічні тренінги, фізичні тренування.

психологічні тренінги, фізичні тренування, групові тренування; **самотійності** – психологічні тренінги, курси виживання; **емоційно-вольової стійкості** – психологічні тренінги, фізичні тренування, симуляція реальних бойових дій.

Подальший вектор нашого наукового пошуку буде спрямований на аналіз особливостей упровадження досвіду формування професійно важливих якостей військовослужбовців країн – членів НАТО у професійну підготовку ЗС України.

Список літератури:

1. Кізло Л., Купрієнко О., Федак С. Особливості розвитку вольових якостей курсантів засобами фізичної підготовки і спорту. *Молода спортивна наука України*. 2011. Т. 2. С. 86.

2. Словник іншомовних слів. 2001. 24. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/s2.pl?Article=11996&action=show> (дата звернення: 06.11.2024).

3. Ягупов В. Основи військово-дидактичних знань : навчальний посібник. Київ : РВЦ «Київський університет», 1999. 376 с.

4. Bogusz J. *Dydaktyka wojskowa*. Warszawa : Wyd-wo MON, 1983. 382 p.

5. Landøy A., Daniela P., Repanovici A. *Teaching Learning Methods. Collaboration in Designing a Pedagogical Approach in Information Literacy*. Cham : Springer, 2020. P. 137–161.

6. Cerghit I. *Metode de invatamant*. Polirom, 2006. 309 p.

References:

1. Kizlo, L., Kuprienko, O., & Fedak, S. (2011). *Osoblyvosti rozvytku voliovykh yakosti kursantiv*

zasobamy fizychnoi pidhotovky i sportu [Peculiarities of Development of Cadets' Willpower Qualities by Means of Physical Training and Sports]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy – Young Sports Science of Ukraine*, 2, 86 [in Ukrainian].

2. *Slovyk inshomovnykh sliv* [Dictionary of Foreign Words] (2001). Retrieved from: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/s2.pl?Article=11996&action=show> (Accessed: 06.11.2024) [in Ukrainian].

3. Yahupov, V. (1999). *Osnovy viiskovo-dydaktychnykh znan: navchalnyi posibnyk* [Fundamentals of Military-Didactic Knowledge: A Textbook]. Kyiv: RVC “Kyivskyi universytet” [in Ukrainian].

4. Bogusz, J. (1983). *Dydaktyka wojskowa* [Military Didactics]. Warszawa: Wydawnictwo MON.

5. Landøy, A., Daniela, P., & Repanovici, A. (2020). *Teaching learning methods*. In *Collaboration in designing a pedagogical approach in information literacy* (pp. 137–161). Cham: Springer.

6. Cerghit, I. (2006). *Metode de învățământ* [Teaching Methods]. Polirom.

© А. В. Окаєвич, 2025

Оглядова стаття

Надійшла до редакції 01.04.2025

Прийнято до публікації 04.06.2025